

Miért konfliktusok forrása az erdő és az erdőgazdálkodás?

Bevezetés

Az Erdészeti Lapok 2000. decemberi számában *Bartha Pál* mélyreható elemzést ad azokról az ütközési pontokról, amelyek az erdőgazdálkodást érintik és alapvetően az erdőből, annak megváltozott társadalmi szerepéből következnek. Ugyanebben a számban *Cserép János* vezérigazgató, a vele készült interjúban higgadtan elemzi azokat a gondokat, amelyeket a természetvédelem jelent az erdőgazdálkodó számára. A természetközeli, többcélú erdőgazdálkodás céljait szolgáló feltáráshálózat kialakítására vonatkozó kutatásaink és annak gyakorlati megvalósíthatóságát bizonyító kutatási-fejlesztési munkánk közben magunk is számtalan ellentmondást tártunk fel, amelynek feloldását az erdőfeltárással meg lehetett volna valószínűsíteni, de a társadalmi fogadtatás ezt nem tette lehetővé. Az erdőfeltárással szemben támasztott új társadalmi igények elemzésekor ezért megvizsgáltuk azt, hogy mik azok a változások, amelyek az erdőfeltárást, illetve az azt magába foglaló erdőgazdálkodást érintették. Az elemzések rámutattak, hogy az erdő és az erdőgazdálkodás konfliktusok forrása.

Az erdővel kapcsolatos fő ütközési pontok (*Bartha P.* 2000):

tulajdonos / gazdálkodó,
erdőgazdálkodás/vadgazdálkodás,
erdőgazdálkodás/természetvédelem,

természetvédelem/vadgazdálkodás,
erdőgazdálkodás/társadalom,
állam/erdőgazdálkodó állampolgár,
de lehetne tovább sorolni:

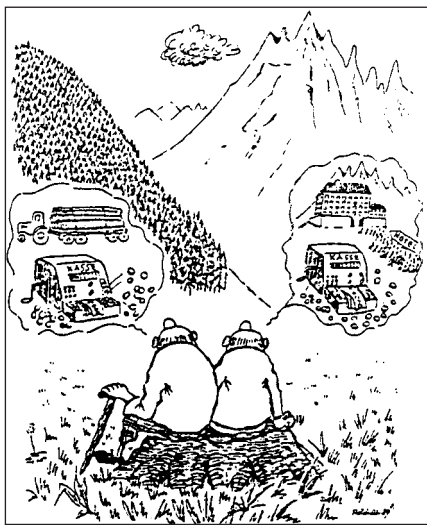
az erdőművelés, erdőkezelés/erdőhasználat,

tulajdonosi célok/társadalmi célok
és így tovább talán a végtelenségig.

Közelebbről megvizsgálva a konfliktusok hátterét, megállapítottuk, hogy azok különböző érdekeltségű társadalmi csoportok ellentétes érdekeltségéből származnak. A probléma feltáráshoz ezért az erdő és a társadalmi csoportok viszonyának vizsgálatából kell kiindulni, majd ennek értékelésével kialakítani a konfliktus feloldását jelentő erdészeti politikát.

Az erdő mint szociológiai rendszer

Az erdőben számos folyamat játszódik le, amelyeket különböző érdekek vezérelnek. Ezek viszonya egymáshoz nagyon különböző lehet, ami meghatározza kapcsolatukat is. Egyesek ezek közül egymás törekvéseit támogatják, de sokszor egymással versengenek, akadályozzák egymást. Ezért a társadalom különböző csoportjai különféleképpen értékelik ezeket a folyamatokat, sokszor éppen aszerint, hogy milyen érdekeik fűződnek pillanatnyilag az erdőhöz, illetve az erdő által nyújtott javakhoz (1. ábra). Az ilyen problémákat szociológiai problémának tekinthetjük, amit a társadalmi kapcsolatok elemzésével tárhatunk fel.

1. ábra. Ki, mire gondol? (Alpenprogramm BN Bayern. Österreichische Forstzeitung 1992/2)

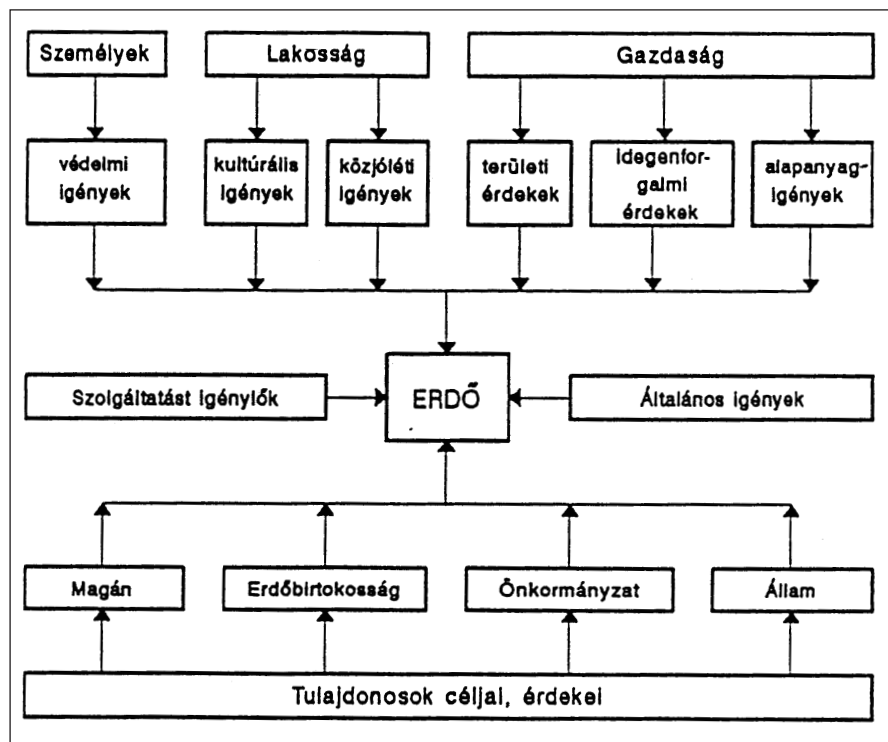
A szociológiai rendszereket úgy tekinthetjük, mint az emberi kapcsolatok számtalan megnyilvánulásának együttesét. Ezen belül egy-egy csoportot a kapcsolatok meghatározott tartalma és értelme köt össze. Ez egyben egymástól különbözővé is teszi a szociológiai csoportokat, ami alapján ezeket elkülöníthetjük egymástól. Ilyen szociológiai rendszer lehet egy szakmai csoport, egy párt, egy vállalat dolgozói, az egyetem, egy egyetemi kar stb. Ebből a felfogásból egyértelműen következik, hogy kiválasztott jellemzők szerint számtalan szociológiai csoportot hozhatunk létre,

ugyanakkor az egyén szintén számtalan szociológiai csoport része lehet. A célunk most nem az, hogy ezeket a csoportokat rendszerezzük, inkább az, hogy felhívjuk a figyelmet a társadalmi csoportok sokszínűségére, amelybe minden ember tartozik és amely saját belső dinamikája és ezzel saját belső törvényszerűségei szerint működik.

Az erdő önmaga ilyen összefüggésben nem tekinthető szociológiai csoportnak. Azzal azonban, hogy egyes társadalmi csoportokat gátol, vagy segít, emberi kapcsolatokat mozgat meg és társadalmi csoportok kialakulását mozdítja elő, mégis a szociológiai rendszer részének kell tekintenünk. Ezért nemcsak az a fontos, hogy az erdőből milyen hatások indulnak ki, hanem az is, hogy az egyes társadalmi csoportok milyen igényekkel lépnek fel az erdővel szemben. Az erdő funkcióit tehát nemcsak az erdőből kiindulva kell meghatározni, hanem egyúttal kívülről is, minden olyan társadalmi területről, amelyre hatást gyakorol. Szociológiai szempontból nem az a fontos, hogy mi történik az erdőben; vagy az erdészeti szakemberek szerint mit kell, illetve kellene tenni az erdőben, vagy az erdő érdekében, hanem az, hogy ezekről az embereket, a polgárok különböző csoportjait miként vélekednek. (*Nisslein* 1985.) Az erdő és a társadalom kapcsolatának feltáráshoz szembe kell állítani az erdőt az erdőt érő sokszínű társadalmi igénnyel, fel kell tárni kapcsolataikat, kialakítva a szociológiai rendszert (2. ábra).

Látható, hogy az erdő egy multifunkcionális formáció, amely sokrétű szerepén keresztül több szociológiai csoport kapcsolatát teremti meg. Ennek a rendszernek az integráló egysége maga az erdő, ami a csoportok között egy közös kapcsolati rendszert hoz létre. A többcélú erdőgazdálkodással ezeket a kapcsolatokat valósítjuk meg.

A célok súlyának különbsége miatt azonban az erdő nemcsak a kapcsolat rendszere, hanem egyben konfliktusok forrása is. A többcélú erdő mint szociológiai rendszer tehát egyben egy konfliktus-modellnek is tekinthető (2. ábra). Ezzel egyben azt is állíthatjuk, hogy az

2. ábra. Az erdő, mint szociológiai rendszer

erdő minden hatása és a vele kapcsolatos igények mindig valamilyen ellenállást váltanak ki. A gyakorlat mégis azt mutatja, hogy a legtöbb cél és hatás harmonizál egymással. Legtöbb, de nem mindegyik. Ez azt jelenti, hogy nem lehet alapvetően egyensúlyi vagy harmonikus tendenciákat megvalósítani. A lehetséges megoldások közül minden egyes megoldást mérlegelni kell és azt el kell vezetni a konfliktus megoldásáig. Ezt a folyamatot az erdészeti politikának kell megvalósítani és kezelni a helyzet elemzésével, majd a helyes stratégiát és a taktikát kialakítani a konfliktusok minimalizálásáig. Ennek egyetlen járható útja, ha a társadalmi jelenségeket, csoportokat, a szociológiai rendszert semlegesen értékeljük.

A szociológiai rendszer és a rendszerváltás

Szociológiai értelemben a rendszerváltás a meglévő szociológiai rendszer alapvető megváltozását jelentette. Ennek folyamatát nagyon leegyszerűsítve rámutathatunk a mára kialakult helyzetre.

A vélemények szabadabb hangoztatásának idején az egyének felfedezték, hogy többen vallanak hasonló nézeteket és megkezdődött az újabb szociológiai csoportok kialakulása. Ezek a szociológiai csoportok teret kértek, de azt a már kialakult struktúrák terhére tudták megszerezni. Beilleszkedési folyamatuk ezért szétfeszítette a korábbi egyensúlyi állapotot jelentő rendszert,

ami végül a rendszerváltozáshoz vezetett. A 1990-es évek elejétől az új szociológiai rendszer kialakulása, kialakítása folyik. Bonyolítja a folyamatot, hogy ebben az időszakban felgyorsult az egyének vándorlása a szociológiai csoportok között érdekeiknek megfelelően és ezzel több szociológiai csoportot is támogattak. Az újonnan kialakult vagy kialakuló, illetve a korábban már meglévő szociológiai csoportokat a politika is felhasználta, részben könnyebb beilleszkedést, részben a pozíciók megtartását érve.

Az átmenet kezdetén az új szociológiai csoportok jelentős érdektérületeket szereztek meg. Mint fiatal formációk nagyon dinamikusán foglalták el területeket, a korábbi struktúrába beágyazott, az új szemléletet nem ismerő, vagy nehezen követő, illetve a pozíció megtartására irányuló stratégiát nem ismerő, vagy felkészületlen csoportok rovására. A rohamosan változó körülmények között a csoportok mozgásterét rendező szabályozások csak a változást követve, a kialakult erőviszonyoknak megfelelően történhetett meg. Ezek a szabályozások ezért gyakran ellentmondásokkal terhelték, mert tükröződik rajtuk az a harc, ami a régi pozíciókat fenntartani akarók és az új pozíciók elfoglalására törekvők között folyt, sokszor több politikai és kevesebb szakmai támogatással. Az ellentmondás oka, hogy a hagyományos érdekeltségű szociológiai csoportok érdektérületüknek csak kis

részét akarják felügyeletük alól elengedni, az új érdekeltségűek pedig minél nagyobb mozgásterületet kívánnak elfoglalni.

Ehhez a folyamathoz kapcsolódik a napi politika, amelyik érdekei szerint támogatja, majd céljainak megfelelően felhasználja a különböző szociológiai csoportokat. A szakmai szabályozások megalkotása ekkor már kikerül a szűk szakmai körökből és gyakran visszatükröződnek a politikában is fellelhető erőviszonyok.

A beilleszkedés folyamatát nem csak pusztán hatalmi pozíciók megszerzésére irányuló törekvésnek kell tekinteni. Az új szociológiai csoportok kialakulása jelenthet egyben egy új munkahelyet, egy új egzisztenciális lehetőséget, új egyéni életpályákat, növelve egyben a társadalom hatékonyságát is. Mivel azonban közel zárt rendszerrel van szó, ezért lehetnek olyan csoportok, amelyeknek a lehetőségei ezáltal csökkenni fognak.

A társadalmi változások hatásai az erdőgazdálkodásra és az új peremfeltételek

Az 1980-as évek végén kezdődő és az 1990-es évek elején felgyorsult társadalmi-gazdasági változások hatásai nem kerültk el az erdőgazdálkodást sem. A piacgazdaságra való áttérés, a tőke megszerzése és felhalmozása, a tulajdonosi szerkezet megváltozása, a természetvédelmi mozgalmak megerősödése, a vélemények akadálytalan kinyilvánítása mind olyan új elemévé vált a társadalomnak, amely az erdőgazdálkodásról korábban kialakított képet is megváltoztatta.

Kezdetben a véleménynyilvánítás szabadsága főként a környezet- és természetvédelem területén szabadított fel jelentős energiákat és tett kritika tárgyává olyan tevékenységeket, amelyek közvetlen kapcsolatban állnak az élő természettel. Így lett a környezet- és természetvédelem iránt fogékonnyá vált és véleményét korábban visszafogó társadalom egyik célpontjává a korábban sikeresnek ítélt erdőgazdálkodás, illetve annak egyes részterületei (erdőfeltárás, erdőhasználat, tulajdonviszonyok stb.).

A társadalom igénye tehát érezhetően megváltozott az erdővel, az erdőgazdálkodással szemben. Nem alakultak ki, illetve nem erősödtek meg azonban azok a szabályozók, amelyek a társa-

dalmilag elfogadott többitulajdonosú, többcélú erdőgazdálkodást mozgatják és irányítják az új szemlélet szerint. Ennek az lehet az oka, hogy a hazai átalakulásban még most sem alakultak ki véglegesen azok a tulajdonviszonyhoz is köthető gazdálkodási csoportok, amelyek eltérő gazdálkodási célt, ezért eltérő szemléletet és szabályozást is igényelnek. Röviden, nem alakult ki a többitulajdonosú erdőgazdálkodásban az a társadalmi munkamegosztás, amelyben a többcélú erdőgazdálkodás feladatai az egyes tulajdonosi formák között megoszlik, kijelölve a súlypontos feladatokat.

Az erdőgazdálkodás szemléletében lejátszódó változásokkal, a magántulajdonú erdőben folyó gazdálkodás kialakulásával egy időben kell a piacgazdaságra is áttérni. Ebben az időszakban a tőke felhalmozásának is létre kell jönni, ami elsősorban az ökonómiai szemléletet erősíti. Nagyon nehéz ilyen időszakban elfogadtatni egy olyan erdészeti politikát, amely a társadalom infrastrukturális igényeinek kielégítésére irányul a pénzben kifejezhető abszolút nyereség terhére. Ezeket az igényeket a folyamatosan működő piacgazdaságban kialakult jóléti társadalom meg tudja valósítani, de az átmeneti időszakban a jogos igények és az ezekhez szükséges tőke hiánya miatt kialakuló konfliktusok elkerülhetetlenek.

A szakmai szabályozást megvalósító három „zöld törvény” (erdő-, természetvédelmi és vadászati törvények) ezeket a súlypontos kérdéseket nem tudja kezelni, önmagukban is újabb konfliktusokat előidézve. A töretlen fejlődésű országokban először elváltak a különféle célok, majd kialakult az igényeknek megfelelő szemlélet, amely létrehozta a neki megfelelő szabályozást is.

A konfliktusok csökkentésének lehetőségei

Az erdőgazdálkodás társadalmi áttérítése nem új a töretlenül fejlődő polgári társadalmakban. A korábban lejátszódó társadalmi viták eredményeként az addig egységes szemléletű erdőgazdálkodás helyén kialakult egy széles palettán dolgozó, különböző célokat megvalósító erdőgazdálkodás. Az 1960-as évektől kezdődően ezekben az országokban az egységesen ökonómiai szemléletű erdőgazdálkodásban egyre nagyobb szerepet kapott az ökológiai gondolkodásmód, ami a tulajdonviszonyok szerint differenciálta az erdőgazdálkodók érdekeit (Nisslein, 1985). A

változás ezekben az országokban lassan következett be, kevesebb konfliktussal, mert a társadalomban bekövetkező párhuzamos változások is egy töretlen fejlődés útját járták.

Hazai viszonyaink között az értéklésben bekövetkezett viszonylag hirtelen változás váratlanul érte erdőgazdálkodásunkat. A mai napig sem alakult és alakulhatott ki ezért egy olyan egységes szemlélet, amely az erdőgazdálkodás társadalmi megítélését és arculatát meghatározná és kijelölné az utat a továbbhaladáshoz. Mivel a problémákat a társadalmi rendszerben bekövetkezett változások idézték elő, ezért oknyomozásunkat az erdő és az erdőgazdálkodás társadalomban betöltött szerepének vizsgálatával kell kezdeni, majd ennek ismeretében kialakítható az a magatartásforma, amellyel az erdőgazdálkodás ismét az őt megillető helyre kerül a társadalmi megítélés skáláján.

A társadalmi háttér változásának elemzéséből összefoglalva megállapíthatjuk, hogy azok alapvetően a következőkben érintik erdőgazdálkodásunkat:

- kialakulnak a különböző érdekekkel rendelkező szociológiai (tulajdonosi, kezelői stb.) formák, amelyekben a társadalmi munkamegosztás szerint differenciálódni fog a többcélú erdőgazdálkodás és annak céljai különböző súllyal jelennek meg egyes tulajdonosi és a tulajdont kezelő formák között;

- a természet- és környezetvédelem iránt fogékony társadalom az erdőgazdálkodásban nem a közgazdasági sikerágazatot fogja értékelni, hanem megköveteli az ökológiai szempontok mind erősebb figyelembevételét még akkor is, ha az erdőgazdálkodás jövedelmezősége ezzel bizonyos területeken csökken.

Ezekhez a viszonyokhoz kell alkalmazkodni erdőgazdálkodásunkban és az ésszerű kompromisszumok kialakítására kell törekednünk. Meg kell vizsgálni, hogy:

- a korábban kialakított erdészeti politikában megfogalmazott, az egyensúly kialakítására ható tényezők közötti elsőbbségi sorolások mennyiben változtak meg;

- eddigi céljaink közül a megváltozott súlypontok miatt melyek tarthatók fenn és melyeket kell átfogalmazni, illetve milyen új célokat kell kitűzni;

- eddigi módszereink megfelelőek-e, vagy helyettük részben vagy egészben újakat kell-e létrehozni;

- az erdőgazdálkodás pillanatnyi

struktúrája lehetővé teszi-e, hogy az erdőt mint multifunkcionális formációt a társadalom reális gondolkodású részének igényei szerint, annak megelégedésére kezeljük.

Mindezek azt jelentik, hogy a társadalmi és belső szakmai vitákra nem sajnálva az időt, a konfliktusokat vállalva, ki kell alakítani egy olyan határozott erdészeti politikát, amely széles körű társadalmi megegyezésen alapul. Ezt a nehéz vajúdat az erdészeti szakmának kell vállalni. A társadalom ugyanis nem tűri hosszú távon a megoldatlan feszültségeket, a betöltetlen ürt. A feszültségeket valamilyen módon feloldja, az ürt betölti függetlenül attól, hogy az egy szakmai csoport érdekeinek megfelel-e. Célszerű lenne tehát, ha az erdőgazdálkodás arculatát nem jó szándékú laikusok, radikális elemek és fanatikusok, hanem az erdészeti szakma maga tudná kialakítani, tanulmányozva a társadalom mozgatórugóit; a környezettel szemben támasztott igényeket, értékrendeket; bevonva ebbe olyan tudományokat, mint a szociológia, vagy esztétika.

Különösen fontos lenne az erdőgazdálkodás struktúrájának (profit érdekeltiségű kis magánerdő-gazdálkodás, profitérdekeltiségű nagy erdőgazdálkodás, költségvetési szemléletű államerdészeti erdőgazdálkodás) ismételt és gyors átgondolása. Amennyiben ugyanis a politikai akarat megszünteti az ÁPV Rt.-t, akkor az állami tulajdonú erdők kezelésének kérdésében egy átmeneti bizonytalanság alakulhat ki, amelyet kihasználva jelentős erdőterületek kerülhetnek ki az erdőgazdálkodás köréből.

Meg kell fogadni *Cserép János* kicsit önkényesen idézett gondolatait: „A gazdálkodás elemeit kellene alaposan megnézni. El kell döntenie – az adott területen – hogy mi a cél.” ... „le kell ülni tárgyalni és ésszerű kompromisszumokban megegyezni.”

Irodalom

Bartha P.: Erdőgazdálkodás a XXI. század küszöbén. Erdészeti Lapok. 2000. december. p: 357-359.

Pápai G.: Északi erdős tájakon. Erdészeti Lapok. 2000. december p: 360-361.

Nisslein, E.: Forstpolitik. Verlag P. Parey. 1985.

Kosztika M.: Erdőfeltárás a társadalmi változások és a többcélú erdőgazdálkodás feltételei között. Kézirat. Sopron. 1993.